

Torbjörn Tännsjö

Folkmakt – exemplet Chile

Ur *Socialistisk debatt* nr 4 1975

Hur ska folkmakten byggas för att bli både demokratisk och effektiv? Vilka organisationer enar och vilka splittrar? Det är några frågor som tas upp i denna debattartikel av Torbjörn Tännsjö. I huvudsak behandlas förhållandena i Chile under Allendetiden, Utgångspunkten för artikeln är boken [Massmobilisering och folkmakt i Chile 1970-1973](#) av Tor Sellström, utförlaget 1975.

Om boken skriver artikelförfattaren att den trots stora brister ändå är väsentlig, ty ”något bättre i ämnet föreligger inte på svenska”.

Redaktionen tar gärna emot fler inlägg i diskussionen om folkmakten. Mycket gärna med svensk anknytning, t ex utifrån Jörn Svenssons bok *Du skall ta ledningen och makten*.

Inledning

Varje revolutionär har två plikter. Att bidra till att det skapas proletär demokrati (d v s att undvika byråkratisk förstelning) och att lyckas. Den som organiserar sig aldrig så demokratiskt, men misslyckas, kan framstå som heroisk, men har likväl svikit. Inte mindre allvarligt är det givetvis att organisera revolutionens stormtrupper byråkratiskt och ändå (därför) misslyckas. Sociala revolutioner är varken romantiska äventyr eller grå åtgärdanden.

Det finns alltid en kritik ”från vänster” i samband med ansatser till eller genomförda revolutioner. När revolutionen lyckas rinner de kritiska synpunkterna i allmänhet av den som vattnet från gåsen. Vem bryr sig om t ex den trotskistiska kritiken av de byråkratiska dragen hos den vietnamesiska revolutionen? Vem brydde sig om den rådssocialistiska kritik, som i efterhand förklarade att den ryska revolutionen varit ”omöjlig”. Först stalinismens avarter gav denna typ av kritik något genomslag. Vem brydde sig om kritiken mot den kinesiska revolutionen för dess brist på proletär demokrati så länge Kinas roll i världspolitiken var progressiv? Först det kinesiska klassarbetet på internationell nivå har gjort denna kritik gångbar inom vänstern. Vem tar särskilt allvarligt på kritiken av dagens Kuba för osjälvständigheten i de folkliga maktorganen? Så mycket djupare i vänsterns medvetenhet har de kritiska synpunkterna på den spanska folkfrontens eller den chilenska folkregeringens misstag borrar sig.

Frågorna om vilka organisationsformer, som är mest demokratiska och mest effektiva, är några av revolutionens ödesfrågor. De är dock svåra att besvara. Helt klart är att den varierande *effektiviteten* i kritiken av Sovjet 1917, Spanien 1936, fyrtiotalets och dagens Vietnam, 1973 års Chile, dagens Kuba o s v ingenting har att göra med *vikten* (hållbarheten och relevansen) av de kritiska synpunkterna. Det kan vara så att en i någon mening ”mera demokratisk” organisering av den vietnamesiska revolutionen skulle ha skyndat på dess seger och givit ett än bättre resultat. Den *kan* vara så att mindre av ultrademokratiska experiment i Chile skulle ha räddat revolutionen från nederlag, om än resultatet varit långt från den rådssocialistiska utopin. Diskussionen om olika slag av folkmakt är nödvändig, men den förutsätter givetvis ett under av objektivitet.

I samband med nederlaget i Chile har denna fråga ställts på sin spets. I UP-programmet skisserades hur folkmakten skulle byggas upp och bli till motorn i revolutionen. Där heter det: ”Det enda verkligt folkliga alternativet ... är att göra slut på imperialisternas, monopolens och den jordägande oligarkins herravälde och inleda byggandet av socialismen i Chile ...

För att uppmuntra mobiliseringen av det chilenska folket och orientera det mot

maktövertagandet kommer vi överallt — i varje fabrik, jordegendom, samhälle, kontor eller skola — bilda UP-kommittéer ... I dessa kommittéer skall de många chilensare som utmärkt sig för sin vilja till grundläggande förändringar ingå. UP-kommittéerna skall inte bara fungera som valorganisationer. De skall aktivt föra fram massornas omedelbara krav och framför allt förberedas för att utöva folkmakten. Denna folkakt — som Chile behöver — måste börja existera redan nu, varhelst det organiserade folket kämpar för att lösa sina speciella problem och varhelst det växer fram en medvetenhet om nödvändigheten att utöva denna makt. Systemet med gemensamt arbete måste vara en bestående och dynamisk metod för att utveckla vårt program, en aktiv skola för massorna och en konkret form för att fördjupa *Unidad Populares* politiska innehåll på alla nivåer ...

De revolutionära förändringar landet måste genomgå kan endast genomföras om det chilenska folket tar makten i egna händer och utövar den reellt och effektivt ... Den nya maktstrukturen kommer att byggas upp nedifrån, genom en demokratiseringsprocess på alla nivåer och en organiserad mobilisering av massorna. En ny grundlag kommer att institutionalisera folkets massiva införlivande i statsmakten. En enhetlig statsorganisation — uppbyggd på nationell, regional och lokal nivå kommer att skapas. Som högsta maktorgan kommer den att ha en folkförsamling ... en enkammarriksdag som uttrycker folksuveräniteten på det nationella planet ... Detta system kommer att göra det möjligt att i grunden utplåna de brister Chile lidit av under såväl presidentdiktaturer som korruperad parlamentarism. De representanter som väljs till folkförsamlingen och till alla andra organ för folklig representation kommer att vara underkastade väljarnas direkta kontroll, (vilket) gör det möjligt att återkalla deras mandat.”

Misslyckandet i den chilenska revolutionen bestod åtminstone delvis, och i en *betydande* utsträckning, just i ofullgångheten i organiserandet av folkmakten. Någon som tagit upp den aspekten vid diskussionen av det chilenska nederlaget är Alexander Sobolev vid Institutet för marxism-leninism i Moskva. I en artikel skriver han att

”... man inte helt enkelt behöver en majoritet för att bryta reaktionens motstånd. Man måste ha en majoritet som är aktiv och fast organiserad. En sådan majoritet kan erövas genom olika enande massorganisationer. Sådana organisationer har visat sig utgöra en verkligt organiserad och aktiv kraft i alla segrande revolutioner. I Ryssland utgjordes de av sovjeterna . . . Det var just när sådana organisationer existerade som det var möjligt ... för folket att eröva makten och behålla den i kampen mot borgarklassen. Behovet av enande massorganisationer har emellertid inte uppmärksamats i tillräcklig utsträckning på senare tid. Men om vi betraktar problemet i dess konkreta och historiska form ... kan man med absolut visshet säga att varken parlament eller kommunförsamlingar ... är tillräckliga för att överföra makten i folkets händer. Den chilenska erfarenheten har bekräftat detta ännu en gång ... Slutligen bekräftar den chilenska erfarenheten Lenins tes att det under revolutionens gång är nödvändigt att bryta ned den borgerliga statsapparaten och ersätta den med en apparat uppbyggd på folkmakten.”

Men vilka organisationer enar och vilka splittrar? Hur ska folkmakten byggas för att bli både demokratisk och effektiv?

Sellström om Chile

Nu föreligger på svenska en helt oundgänglig bok om folkmakten i Chile av Tor Sellström, aktiv inom chilekommittén. Boken heter [Massmobilisering och folkakt i Chile 1970-1973](#), UF-förlaget, 1975. Ur den är de två långa citaten ovan hämtade. Sellström beskriver de olika

folkmaktsorganen i Chile och de olika strategiska uppfattningarna om dessa. Med sina förvisso stora brister (den är krångligt skriven, innehåller mycket inledande ”allmänods” men saknar viktiga ekonomiska data, är i dålig mening partitagande) så är boken likväl omöjlig att komma ifrån. Något bättre i ämnet föreligger inte på svenska. Det är viktigt att boken får tjäna som utgångspunkt för en öppen och kritisk diskussion.

Sellströms tes är att de organisatoriska strukturer MIR, den revolutionära vänsterrörelsen i

Chile, satsade på var de som kunnat utvecklas bäst och skapat gynnsammaste betingelserna för att revolutionen skulle lyckas. Sellström menar att kommunistpartiets idéer om hur folkmakten skulle byggas varit både byråkratiska och ineffektiva. Samtidigt avfärdas, dock mera i förbigående, idéerna inom socialistpartiets vänster om folkmakten; om de omsatts i praktiken skulle splittring ha blivit följden, tycks Sellström anse.

Folklig organisering i Chile 1970-1973

Arbetarklassen och folket i Chile var under folkfrontsperiodens början organiserade, dels i CUT (fackföreningsrörelsen), dels i de olika politiska partierna. Under själva valkampanjen bildades s k UP-kommittéer, där individer var medlemmar och arbetade oavsett partitillhörighet (se citatet ovan ur UP-programmet).

Kommunistpartiet och den del av socialistpartiet, som Allende företrädde, var av den mening att den folkliga utomparlamentariska mobiliseringen skulle ske främst i partierna och fackföreningarna. MIR å andra sidan betonade till att börja med UP-kommittéerna och senare olika från basen framväxande folkliga organisationer *vid sidan av* fackföreningarna och partierna. Sellström går noga igenom des sa. Han skisserar hur på vissa håll sluminvånarna organiserade sig i pobladorkommandon (bostadsområdeskommandon), industriarbetare i *industribälten*, jordbruksarbetare i *bondekommandon* och hur i vissa fall sådana organ sammanslöt till *kommunkommandon*. Folkliga organ av den här typen börjar utöva kontroll över produktinen, de organiserar distribution av förnödenheter, i några fall utövar de även dömande funktioner o s v. Motsättningen i de olika strategiska perspektiven framstod vid olika tillfällen olika klart. Allmänt kan sägas att kommunistpartiet och Allende var positiva till folkmaktsorganen så länge dessa var *underordnade* partierna, CUT och regeringen och att de direkt vädjade till dessa organ om stöd när reaktionen hotade folkfrontsregeringen, men att de häftigt gick emot dem då de hotade att komma i konflikt med regeringen, CUT och UP-partierna, d v s när de tenderade att utmana dessa organs auktoritet som revolutionens ledare. Motsättningen tog sig stundtals upprörande uttryck, som när kommunisterna direkt sanktionerade polisvåld mot chilenska arbetare.

Vilken strategi var den rätta?

Den som i Sverige 1975 vill ta ställning mellan de olika strategierna i Chile står inför flera svårigheter. En är att informationen om vad som faktiskt skett ofta är starkt färgad; den förmedlas ju främst genom aktörerna själva. En misstro mot uppgifter som når oss, är på sin plats. Det är viktigt att t ex hålla i minnet att Chiles kommunistparti hade en mycket stark ställning inom CUT och därför av parti-egoistiska skäl mycket väl kan ha övervärderat CUTs revolutionära dynamik. På motsvarande sätt är det näraliggande att anta att en del av MIRs fascination inför nya organisatoriska strukturer delvis hade en grund i denna organisations svaga ställning i de etablerade. Men därvid får diskussionen inte stanna. *Helt* utan objektiva data står vi inte. Innan jag refererar några sådana ska jag emellertid kort kommentera frågan om vilken strategisyn, som förefaller bäst harmoniera med hänsyn till den proletära demokratin.

Just ur demokratisynpunkt kan det förefalla som om MIRs ståndpunkt vore överlägsen kommunistpartiets — fast kanske talar demokratiskäl *ännu* starkare för vänstern inom socialistpartiet? Den rådsstryktur MIR ville bidra till och såg som fröet till den proletära staten, hade kommunkommandot som basenhet. Sådana skulle sammanslutas till en statsmakt. Och det förefaller som om en sådan organisering skulle lämna ett stort spelrum för arbetarklassens och folkets självständiga initiativ. Man skulle närma sig den typ av proletär demokrati Lenin skisserat i *Staten och revolutionen* och mycket av den statliga förvaltningen skulle kunna övertas av de arbetande. Socialism genom UP-partierna och fackföreningarna skulle lämna mindre utrymme för de arbetandes egna initiativ; den statliga förvaltningen

skulle få en långt mer byråkratisk karaktär. Men det finns en märkvärdig inkonsekvens i MIRs modell. På *en* punkt skiljer man sig från vänstern inom socialistpartiet (och från den rådsocialistiska utopin). Industriebältena, tänker man, som ju *är* ett slags frö till arbetarråd, *ska integreras i CUT!* Arbetarnas egna sammanslutningar i produktionen fräntas därmed sina politiska uppgifter. Här var kommunisterna och MIR överens och i opposition mot socialistpartiets vänster. Men är en råds-demokrati, som inte genomsyrar *hela* samhället, möjlig? Brast inte i själva verket MIRs tilltro till realismen i det alltigenom proletärt demokratiska projektet? Och blir inte därmed MIRs organisatoriska modell ur demokratisynpunkt jämställd med kommunistpartiets?

Vad var effektivast?

Sellströms svagaste punkt är den där han tar upp frågan om *effektiviteten* av de olika organisatoriska ansatserna. Han anför en del talande statistik *mot* KPs modell, som att endast 24 procent av landets arbetare var med i CUT 1970 (1973 var siffran 36 procent) och att närmare 70 procent av den ekonomiskt aktiva befolkningen på landsbygden var oorganiserade lantarbetare och småbönder. Men vad man saknar är resonemang om möjligheten att *utveckla* fackföreningsrörelsen och jämförande statistiska data som ställer de av kommunistpartiet stödda organisatoriska strukturerna i relation till dem MIR satsade på. Hur många drogs in i bondekommandon, kommunråd o s v. En *moralistisk* inställning framskyntar också, som inte övertygar. UP-kommittéerna *borde* ha permanentats (var det möjligt?).

En viktig svaghet i uppbygget av folkmakten, som Sellström nämner, var att enligt UPs program endast 10 procent av industriproletariatet (i realiteten genom ockupationsrörelsen 20 procent) omfattades av nationaliseringarna och därmed direkt kunde få mer än övervakande ekonomiska funktioner. Det var en svårighet såväl för MIRs som för kommunistpartiets strategi.

Sammanfattning

Sellströms bok ställer fler frågor än den besvarar. Jag måste medge att jag fortfarande, efter att ha läst den och efter att ha tagit del av annat material från UP-partierna, tvekar på de mest avgörande punkterna, som här behandlats. *Hade* det varit möjligt att komma längre, genom en konsekvent satsning på nya maktorgan?

En punkt där misstron mot chilenska KP och Allende är ofrånkomlig gäller olika åtgärder för att blicka reaktionen med eftergifter. Försöken att vinna det kristdemokratiska partiet genom att delvis hålla tillbaka den sociala processen, att vinna tid genom att ta in militärer i regeringen o s v, slog alla slint. Även om dessa åtgärder delvis framtvingades av själva situationen, där UP regerade men inte hade makten, så måste de ha försvagat motståndet mot reaktionen. Men MIRs bakgrund i studentrörelsen och dess äventyrliga förflutna inger inte heller det något riktigt förtroende. Vad vet vi om hur MIR skulle agera i ett läge där denna organisation faktiskt hade vissa positioner att försvara?

När bör man ta ställning?

Debatten om Chile (och ännu mer debatten om Portugal idag) aktualiserar ett problem man står inför som VPKare. Det blåser ett ständigt korsdrag av krav på ställningstaganden till internationella frågor. Å ena sidan ställer vissa partikamrater krav på att våra "broderpartier" ska ges ett stöd. Och vad som är ett broderparti avgjordes genom Komintern-tillhörighet långt tillbaka i tiden. Å andra sidan pressar anhängare från olika smågrupper på och kräver avståndstaganden från kommunistpartiernas byråkratiska fasoner. I samtidshistorien ser de bara en lång rad av manifestationer av samma typ av svek. Ibland hittar de några positiva exempel på korrektiv till kommunisternas svek (FUR i Portugal, MIR i Chile, eller en eller

annan trotskistisk sekt som tänkes stå för den rätta linjen). Hur bör vi då ställa oss till alla dessa krav?

Jag skulle vilja hävda att vi bör vara noga med att *inte* ta ställning alltför lättvindigt. Vi måste vara noga med att försäkra oss om att vi verkligen har goda grunder innan vi binder upp vårt stöd okritiskt (eller våra avståndstaganden). Den självständiga linje VPK tillkämpat sig får inte uppges. Vi får inte falla tillbaka till en praxis där andra kommunistpartiers analyser tas för givna. Vi får inte ge efter för moderna varianter av samma uppbindenhet där nya organisationer tagit de gamlas plats. Det här får inte innebära hållningslöshet. Det finns ett läge när vi har tillräcklig information. Vi kan ta ställning för MPLA. Vi kan ta ställning mot socialistpartiet i Portugal. Men innan vi går vidare, till att i partidekret söka avgöra vilket strategiskt perspektiv på folkmaktsorganen i Chile som var riktigt, till att definitivt bedöma PCPs taktiska agerande i regeringsfrågan o s v, bör vi dröja tills informationerna är bättre och diskussionen har genomsyrat hela vårt parti.

Solidaritetsarbetet kan, om det organiseras på rätt sätt, bli en motor i den här diskussionen. Men då måste sekterismen undvikas. Inget kan vara mer splittrande än om varje vänstergrupp begränsar sig till att söka bygga en front till stöd enbart för den egna broderorganisationen eller dennas strategiska synsätt. Vi måste acceptera att en utvärdering av de chilenska och portugisiska erfarenheterna tar tid. Har vi inte var och en bundit oss i järnhårda lojaliteter kan också diskussionen om vad som sker bli lärorik för oss alla. Samtidigt bör givetvis solidariteten med Chile, Portugal, Spanien o s v organiseras så att ett konkret materiellt och politiskt stöd kan ges; krav ställs på den svenska regeringen. den svenska imperialismens roll avslöjas, pengar som insamlas sprids på olika organisationer som deltar i kampen o s v. Är den här organiseringen grundad på proletär internationalism och bedrivs den med en aktiv kader och tillsammans med politisk skolning, så behöver den nog inte bli tandlös bara därför att den har en viss vaghet i beskrivningen av vad stödet egentligen ges till. *På sikt* kan då också en större klarhet på den punkten *växa fram* inom solidaritetsorganisationerna och hela vänstern. Grupper som å andra sidan baserar sig på en utopistisk rådssocialistisk modell vilken om och om igen ”sviks” i historien kommer då också att isolera sig. I den förenklade meningen finns det inga chilenska, portugisiska o s v ”exempel”.

Lästips – mer om Chile

Brun, Hersch, Lohmann (red): [Fallet Chile. Om möjligheten av en fredlig övergång till socialismen](#)

[Chile - den kommande konfrontationen](#). Resolution från Fjärde Internationalens förenade sekretariat i december 1971

[Tidskriften Fjärde internationalen om Chile](#) (artikelsamling)

[Tidskriften Kommentar om Chile före militärkuppen](#)

[Tidskriften Kommunist om Chile](#)

[UP i Chile - gamla illusioner och nya](#), artiklar och dokument

[Latinamerika: Vänd nederlagen till seger](#) (skrift från 1975)